

Pojęcia kluczowe: przestrzeń kosmiczna, międzynarodowy obiekt kosmiczny, rejestracja, jurysdykcja karna, traktaty, międzynarodowe prawo kosmiczne

Artykuły

Stefan Marek Grochalski, Paweł Jakub Szewczyk

JURYSDYKCJA KARNA W PRZESTRZENI KOSMICZNEJ. ZARYS PROBLEMATYKI

Treść artykułu dotyczy kwestii ustalenia jurysdykcji karnej w sytuacji zdarzenia na pokładzie międzynarodowej stacji kosmicznej, będącej najczęściej wielopodmiotowym, modułowym zbiorem połączonych części tworzących wspólną przestrzeń, w której przebywać mogą astronauty – przedstawiciele ludzkości – obywatele różnych państw.

W materiale dowodzi się, że instytucja rejestracji obiektu kosmicznego ułatwiłaby uzyskanie odpowiedzi dotyczącej ewentualnej jurysdykcji karnej

Bezpośrednia eksploracja i wykorzystanie przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich wspólnie dotyczy wielu aktorów. Przede wszystkim są to państwa, które przez wiele dekad posiadały monopol na działania w przestrzeni kosmicznej. Obecnie w coraz większym stopniu mamy do czynienia z wielopodmiotowością, która charakteryzuje się tym, że oprócz państw w przestrzeni kosmicznej działania mogą prowadzić także organizacje międzynarodowe oraz podmioty prywatne. W tym ostatnim przypadku w ramach Domestic Space Law bądź też State Space Law systemy prawa wewnętrznego państw regulują udział sektora prywatnego w przestrzeni kosmicznej oraz w tzw. „przemysle kosmicznym”¹.

Międzynarodowe prawo kosmiczne, jako część międzynarodowego prawa publicznego, tworzone w każdym przypadku z woli państw, a w przypadkach

¹ Por. N.C. Goldman, *American Space Law. International and Domestic*, „Iowa State University Press” 1988; E.G. von der Dunk, *The Legal Framework for Space Projects in Europe: Aspects of Applicable Law and Dispute Resolution*, „Space, Cyber, and Telecommunications Law Program Faculty Publications” 2011/64, s. 359.

międzynarodowego prawa kosmicznego – z uwagi na częstotliwość uchwalania pierwszych konwencji, ich prędkość ratyfikacyjną, niemalże natychmiastowe wejście w życie – jest z jednej strony szczególną wolą całej społeczności międzynarodowej, z drugiej – świadomością powagi potencjalnych działań związanych z wielopłaszczyznowym wykorzystaniem zarówno przestrzeni kosmicznej, jak również ciał niebieskich.

Przyjęcie w 1967 r. pierwszego traktatu (w skrócie: traktatu kosmicznego) pozwoliło na określenie rudymentalnych zasad pozycji prawnej kosmosu². Kosmos określono jako *res nullius ad infinitum*. To z kolei oznacza, że zasada *rescommunis* skutkuje tym, że przestrzeń kosmiczna nie może ulec zawłaszczeniu, tym samym nie może podlegać suwerennemu władztwu jakiegokolwiek państwa. A zatem: „Przeźrzeń kosmiczna oraz ciała niebieskie w jej obrębie uznaje się za stanowiące *res communis omnium*, wolne dla badania i wykorzystywania przez wszystkie państwa”³.

Interaktywna działalność tych podmiotów podlega z jednej strony traktatowym ustaleniom, współtworzącym międzynarodowe prawo kosmiczne (*ius spatiale*), z drugiej zaś wewnętrznym regulacjom, które często określane są w doktrynie jak *odomestic space law* (krajowe ustawodawstwa kosmiczne), które – co oczywiste – nie mogą stać w sprzeczności w stosunku do międzynarodowego prawa kosmicznego, będącego już obecnie swoistym zbiorem norm *ius cogens*. Prawnomiędzynarodowe regulacje odnoszą się do prawnego statusu przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich, statusu prawnego obiektów kosmicznych, statusu personelu obiektów kosmicznych oraz statusu prawnego dotyczącego działań związanych np. z wydobywaniem surowców naturalnych z ciał niebieskich, turystyki kosmicznej, a także ogólnie do kwestii określenia własności obejmującej wydobyte surowce.

Powodem takiego stanu rzeczy najczęściej są kontrowersje dotyczące relacji rządów z firmami prywatnymi, których celem jest przede wszystkim komercjalizacja kosmosu. Ponadto wątpliwości mogą dotyczyć również kwestii prawnych, regulujących sposoby rozwiązywania sporów i ochrony własności intelektualnej, obejmującej, zwłaszcza w XXI w., wzmożoną tendencję w systemach patentowych, chroniących interesy wynalazców, zwłaszcza w odniesieniu do dystansu między wynalazkiem a praktyką przemysłową⁴. Coraz ważniejszy jest również szereg zagadnień związanych z ochroną środowiska przestrzeni kosmicznej⁵. Szczególnie istotna

² Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 27.01.1967 r. (Dz.U. z 1979 r. nr 5 poz. 22).

³ A. Górbiel, *Międzynarodowe prawo kosmiczne*, Warszawa 1985, s. 44.

⁴ M. Polkowska, *Prawo kosmiczne w obliczu nowych problemów współczesności*, Warszawa 2011, s. 95–96. Również L. Łukaszuk, *Prawo własności intelektualnej, jego relacje z prawem kosmicznym i główne problemy stosowania* (w:) *Kosmos w prawie i polityce, prawo i polityka w kosmosie*, red. K. Myszona-Kostrzewa, Warszawa 2017, s. 96–134.

⁵ Szerzej D. Kuźniar, *Ochrona środowiska przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich. Studium prawnomiędzynarodowe*, Rzeszów 2019.

jest kwestia ochrony przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich przed ich militaryzacją⁶.

Poruszony temat, na dzień dzisiejszy, może wydawać się jeszcze z lekka abstrakcyjny, „kosmiczny”, ale jeżeli weźmiemy pod uwagę historię legislacyjną, pragmatykę, np. międzynarodowego prawa morza czy też międzynarodowego prawa lotniczego, to bez większych trudności możemy skonstatować, że to, co wydaje nam się odległe, w danym momencie niemalże nieistotne, najczęściej w krótkim czasie staje się ważnym elementem egzystencji ludzkości podlegającej różnym pozytywnym czy też negatywnym zdarzeniom, które powinny mieć (i co ważne – najczęściej mają) swoje określone regulacje prawne. Istnieje bowiem konieczność przewidywania i antycypowania praw i obowiązków w kosmosie, które z jednej strony wpłyną na ograniczenie, z drugiej – pomogą w rozwiązywaniu konfliktów natury prawnej⁷.

Zauważona (zaznaczona) powyżej złożona możliwość niewątpliwie nie ułatwia rozwiązania przedmiotowego zagadnienia. Pewien drogowskaz dla prawa pozytywnego można zastosować *per analogiam* z rozwiązań dotyczących prawnych regulacji morza otwartego, statusu prawnego przestrzeni powietrznej nad morzem otwartym oraz z zastosowanych rozwiązań prawnych dotyczących tzw. sztucznych wysp, które mogłyby być swoistym odpowiednikiem stacji orbitalnych, czy też z tezy mającej – jak się wydaje – najwięcej zwolenników, sprowadzającej się do stwierdzenia tożsamości regulacji prawnych dotyczących kosmosu z regulacjami dotyczącymi Antarktyki, określonymi w traktacie z 1959 r.⁸

Podjmując problematykę określoną w temacie prezentowanego materiału, należy zaznaczyć, że po pierwsze, nie można z jednej strony wykluczyć określonych przypadków na pokładzie obiektu kosmicznego, czy też wręcz takich, które wymagałyby postępowania karnego, z drugiej – nie można zadekretować wszystkich ewentualnych zdarzeń. Obok tych kwestii jawi się istotne pytanie, w oparciu o przepisy którego państwa należałoby przeprowadzić postępowanie w sytuacji, w której załoga składa się z obywateli wielu państw, czy w sytuacji, gdy właścicielem obiektu kosmicznego jest osoba fizyczna, prawna czy też państwo, oraz kiedy w istocie właścicielstwo obiektu kosmicznego nie pokrywa się z miejscem jego wystrzelenia ani z faktem zarejestrowania tego obiektu w rejestrze państwa.

⁶ Szerzej R. Kopeć, *Militaryzacja przestrzeni kosmicznej w ujęciu bezpieczeństwa międzynarodowego*, Kraków 2022. Również S.M. Grochalski, P.J. Szewczyk, *Bezpieczna przestrzeń kosmiczna eliminująca potencjalny problem globalny. Wymiar prawnomiędzynarodowy* (w:) *Bezpieczeństwo w międzynarodowym i krajowym prawie lotniczym i kosmicznym*, red. E. Dynia, S. Kubas, Rzeszów 2019, s. 203–215.

⁷ L. Łukaszyk, *Międzynarodowe prawo kosmiczne – geneza i etapy rozwoju. Wybrane zagadnienia* (w:) *Międzynarodowe prawo lotnicze, kosmiczne i technologie*, red. E. Dynia, D. Kuźniar-Kwiatkiewicz, Rzeszów 2016, s. 213–250.

⁸ Również *Tekst Traktatu, Układ Antarktyczny. Wybór dokumentów z wprowadzeniem*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Prawno-Traktatowy, Warszawa 2017.

Kwestie dotyczące przestrzegania i egzekwowania prawa w obiekcie kosmicznym, przebywającym w przestrzeni kosmicznej lub na płaszczyźnie ciała niebieskiego, stanowią – a przede wszystkim mogą stanowić – realny problem natury prawnej, sprowadzający się do podstawowego pytania: Prawo którego państwa będzie miało zastosowanie w sytuacji, w której wystąpi zaznaczona powyżej wielopodmiotowość przynależności, zarówno w odniesieniu do obiektu kosmicznego, jak również w stosunku do członków załogi, którzy są obywatelami różnych państw? W jakim stopniu brak tradycyjnie zdefiniowanej terytorialności stanowić będzie utrudnienie w klasycznej odpowiedzi, prawo którego państwa będzie mogło mieć zastosowanie?

Aby urealnić możliwość zaistnienia czynu, należy mieć świadomość, że w obecnej dobie zarówno krajowe, jak i międzynarodowe stacje kosmiczne w przestrzeni kosmicznej umieszczane są jak dotąd na niskiej orbicie okołoziemskiej na wysokości ok. 386 km. A zatem są w przestrzeni *res communis*, a załoga, zgodnie z regulacjami międzynarodowego prawa kosmicznego, to przedstawiciele ludzkości.

Kwestią zasadniczą dla podjętego tematu w zasadzie nie jest stacja kosmiczna jednopństwowa, bo w takim przypadku sprawa jej rejestracji rozstrzyga niemalże wszystko, ale tzw. międzynarodowe stacje kosmiczne, będące w pewnym sensie wielopaństwowymi segmentami. Skala rozmiarów możliwych modułów składających się na tego rodzaju stacje zasługuje w tym miejscu na chociażby jednorazowe zaprezentowanie, dzięki czemu można wyobrazić sobie możliwą złożoność tej problematyki. Podstawowy przykład parametrów wielomodulowej stacji to: waga 400 ton, szerokość 109 m oraz długość 728 m⁹. Stacja składa się z modułu podstawowego wystrzelonego na orbitę przez Federację Rosyjską w 1998 r., a następnie z przyłączanych do niej kolejno modułów przynależnych do USA, Federacji Rosyjskiej, Japonii oraz europejskiego „Columbusa”¹⁰.

Można stwierdzić, że taka klasyczna międzynarodowa stacja kosmiczna, zgodnie ze źródłami międzynarodowego prawa kosmicznego dotyczącymi *ius spatiale*, posiada status obiektu kosmicznego, w przestrzeni którego, jak w każdym innym obiekcie, mogą przydarzyć się problemy dotyczące odpowiedzialności karnej.

Ustalenie statusu prawnego obiektu kosmicznego znajdującego się w przestrzeni kosmicznej bez wątplenia powinno mieć bezpośredni wpływ na zagadnienia będące przedmiotem rozważań niniejszego materiału. Sytuacja prawna obiektu może potencjalnie skomplikować się w obliczu różnorodności dotyczącej właścicielstwa obiektu kosmicznego: państwo, osoba fizyczna, osoba prawna, organizacja międzynarodowa o charakterze rządowym czy pozarządowym, czy też wobec mnogości obywatelstwa załogi. Założyć również moż-

⁹ M. Pietkiewicz, *Jurysdykcja karna na międzynarodowej stacji kosmicznej*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2017/14, s. 319.

¹⁰ M. Pietkiewicz, *Jurysdykcja...*, s. 319.

na, że podzespoły, z których zbudowana jest stacja kosmiczna, wyprodukowane zostały w różnych państwach; ich przekazanie tworzące całość obiektu kosmicznego może mieć różny wymiar prawny.

Zaprezentowana powyżej różnorodność oraz wymiar skomplikowania w kontekście podjętej problematyki wymagają precyzyjnego zdefiniowania podmiotu, który z jednej strony jako pierwszy ma określone prawa – władztwo, z drugiej zaś ponosi odpowiedzialność, w tym odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez obiekt kosmiczny.

Generalnie określenie jurysdykcji państwa w odniesieniu do statku kosmicznego i jego przestrzeni wynika przede wszystkim z postanowień:

- 1) Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 27.01.1967 r.¹¹,
- 2) Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 14.01.1975 r.¹²,
- 3) Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne z 29.03.1972 r.¹³

Wykazana powyżej wielość źródeł prawa międzynarodowego może wydawać się skomplikowana w zakresie określenia podmiotowości statku kosmicznego, lecz instytucja obowiązku rejestracji obiektów kosmicznych i wynikające z tego aktu następstwa powinny zminimalizować z jednej strony kwestie przynależności, z drugiej natomiast ewentualne konsekwencje.

W zasadzie żadne regulacje prawne, w tym również obecne międzynarodowe prawo kosmiczne, nie mają wymiaru ponadczasowego. Należy również obiektywnie stwierdzić, że obowiązujące konwencje, chociaż spełniły zawarte w postanowieniach końcowych niezbędne wymogi ratyfikacyjne, to jednak nadal nie wiążą wielu państw. Powodowane jest to z jednej strony ostrożnością ekonomiczną i polityczną, z drugiej – swego rodzaju niemożnością technologiczną przy wykorzystaniu kosmosu.

Wydawałoby się, że problematykę jurysdykcji karnej w przestrzeni kosmicznej określa już treść art. VIII Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 27.01.1967 r. Artykuł ten bowiem stanowi, że państwo wypuszczające w przestrzeń kosmiczną obiekt zachowuje jurysdykcję na tym obiekcie oraz nad załogą znajdującą się na tym obiekcie, bez względu na to, czy ten obiekt wraz z załogą pozostaje w przestrzeni kosmicznej, czy na ciele niebieskim. Niestety przytoczony akt nie rozstrzyga problematyki jurysdykcji

¹¹ Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 27.01.1967 r. (Dz.U. z 1968 nr 14 poz. 82).

¹² Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 14.01.1975 r. (Dz.U. z 1979 nr 5 poz. 22).

¹³ Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne z 29.03.1972 r. (Dz.U. z 1973 nr 27 poz. 154).

karnej w odniesieniu do załogi eksplorującej przestrzeń kosmiczną lub ciała niebieskie poza obiektem wysłanym w przestrzeń. Akt ten nie dotyczy problematyki jurysdykcji karnej również w sytuacji, gdy obiekt zostanie wysłany w przestrzeń kosmiczną przez organizację międzynarodową, podmiot prywatny lub przez więcej niż jedno państwo¹⁴. W takim wypadku analizowany Układ nakłada jedynie na państwa obowiązek kierowania się zasadą współpracy, wzajemnej pomocy oraz należytym uwzględnieniem uzasadnionych interesów wszystkich państw (art. IX), natomiast w odniesieniu do organizacji międzynarodowych Układ ten każe rozstrzygać wszelkie zagadnienia praktyczne bądź to z właściwą organizacją międzynarodową, bądź z jednym lub szeregiem państw członków tej organizacji międzynarodowej (art. XIII zdanie drugie).

Niezwykle ważne w tym kontekście sformułowanie „państwo wypuszczające” definiuje art. I Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 14.01.1975 r. Tym samym jako państwo wypuszczające należy rozumieć zarówno państwo, które wypuszcza lub powoduje wypuszczenie obiektu kosmicznego, jak i państwo, z którego terytorium lub urządzeń obiekt kosmiczny jest wypuszczany. Analizowana Konwencja przywołuje jednak w tym kontekście jeszcze jedno sformułowanie: „państwo rejestrujące”, które to sformułowanie definiuje jako państwo wypuszczające państwo, w którego rejestr wpisany został obiekt kosmiczny wypuszczony na orbitę okołozemską lub poza nią. Przytoczona Konwencja w art. II odnosi się też do okoliczności, gdy dwa lub więcej państw będzie można zdefiniować jako państwa wypuszczające obiekt w przestrzeń kosmiczną – wówczas państwa te zobowiązane są wspólnie uzgodnić uprawnienia, obowiązki, a także zakres jurysdykcji na wysłanym w przestrzeń kosmiczną obiekcie oraz nad załogą znajdującą się na tym obiekcie. Przykładem takiej kooperacji jest Międzynarodowa Stacja Kosmiczna, składająca się z kilku modułów, w których mogą mieszkać astronauty z państw partnerskich. Państwa te dzielą się wspólnymi kosztami i zachowują kontrolę nad własnymi modułami. Prawo użytkowania każdego z modułów wynika z wkładu państwa partnerskiego¹⁵.

Wyżej wymieniona Konwencja odnosi się też do okoliczności identyfikacji obiektu kosmicznego, gdyby na przykład utracono tę identyfikację, a należałoby ustalić kwestie związane z odpowiedzialnością za szkody lub właśnie zasady jurysdykcji. Wówczas inne państwa zobowiązane są do jak najdalej idącej pomocy w identyfikacji obiektu kosmicznego na sprawiedliwych i rozsądnych warunkach.

Sformułowanie „państwo wypuszczające” zostało podobnie zdefiniowane w Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone

¹⁴ S.M. Grochalski, *Działania organizacji międzynarodowych w przestrzeni kosmicznej* (w:) *Odpowiedzialność międzynarodowa jako element międzynarodowego porządku prawnego*, red. A. Kozłowski, B. Mielnik, Wrocław 2009, s. 295–311.

¹⁵ J. Hermida, *Crimes in Space: A Legal and Criminological Approach to Criminal Acts in Outer Space*, „International Institute of Space Law” 2005/2, s. 3.

przez obiekty kosmiczne z 29.03.1972 r. Definicja zawarta w art. I tego aktu powieliła definicję określoną w art. I Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 14.01.1975 r. Tym samym za państwo wypuszczające uważa się zarówno państwo, które wypuszcza lub powoduje wypuszczenie obiektu kosmicznego, jak i państwo, z którego terytorium lub urządzeń wypuszczono obiekt kosmiczny. Jednak w art. V Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne podkreślono, że – bez względu na wszystko – za państwo co najmniej współwypuszczające zawsze będzie uznawane państwo, z którego terytorium lub urządzeń wypuszczono obiekt kosmiczny. Konwencja ta rozszerza również definicję obiektu kosmicznego na części składowe danego obiektu kosmicznego oraz pojazd wynoszący i jego części. Otwiera to zatem możliwość interpretowania uprawnień jurysdykcyjnych w oparciu o części składowe obiektu kosmicznego, pojazd wynoszący ten obiekt i części tego pojazdu, jeżeli w całości lub fragmentami zostaną wyniesione w przestrzeń kosmiczną z terytorium określonego państwa lub jego urządzeń.

Nie należy przy tym zapominać, że zgodnie z art. V Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi kosmonautów uważa się za przedstawicieli ludzkości w przestrzeni kosmicznej i powinno im się udzielać wszelkiej możliwej pomocy w razie wypadku, niebezpieczeństwa lub przymusowego lądowania na terytorium innego państwa. Co więcej, w przypadku takiego przymusowego lądowania na terytorium innego państwa lub na pełnym morzu każde inne państwo powinno bez zwłoki odesłać tych kosmonautów do państwa rejestracji ich statku kosmicznego. Wyłącza to zatem jurysdykcję państwa, w tym karną, na terytorium którego dojdzie do przymusowego lądowania załogi obiektu kosmicznego, a także państwa, które podejmie się ratowania załogi obiektu kosmicznego na pełnym morzu.

Konstatując powyższe rozważania, należy stwierdzić, że kwestie jurysdykcji karnej w przestrzeni kosmicznej rozstrzygane będą przede wszystkim przez pryzmat instytucji rejestracji obiektów kosmicznych wysłanych w przestrzeń kosmiczną. Podstawę prawną stanowi w tym względzie art. VIII Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi z 27.01.1967 r. uzależniający jurysdykcję państwa na obiekcie wypuszczonym w przestrzeń kosmiczną oraz nad znajdującą się na pokładzie tego obiektu załogą – bez względu na obywatelstwo – od instytucji rejestracji. Natomiast Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 14.01.1975 r. określająca zasady i procedurę rejestracji tych obiektów, zgodnie z art. II ust. 2, uwzględniać powinna nie tylko postanowienia Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi (w tym art. VIII tego Układu), ale też odpowiednie porozumienia, które zostały lub mają być

zawarte pomiędzy państwami wypuszczającym i obiektem kosmicznym w odniesieniu do zasad jurysdykcji. Prawidłowo zatem przeprowadzona rejestracja obiektu wysyłanego w przestrzeń kosmiczną pozwala na rozpościeranie przez państwo rejestrujące własnej jurysdykcji na tym obiekcie i nad jego załogą w przestrzeni kosmicznej. W przypadku gdy ów obiekt wysyłać będzie więcej niż jedno państwo, to państwa te zobowiązane są ustalić *a priori*, które z nich obiekt zarejestruje i tym samym będzie zachowywało nad tym obiektem i jego załogą jurysdykcję w przestrzeni kosmicznej, a ponadto państwa te mają prawo dodatkowo zawrzeć porozumienie uszczegóławiające zasady rozstrzygające ewentualną kolizję jurysdykcji nad tym obiektem lub załogą tego obiektu. Artykuł VIII Układu o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi dotyczy bowiem tylko sytuacji obowiązywania jurysdykcji państwowej nad obiektem oraz nad znajdującą się na pokładzie tego obiektu załogą w przestrzeni kosmicznej lub na ciele niebieskim. Opuszczenie zatem obiektu przez załogę w przestrzeni kosmicznej lub na ciele niebieskim może spowodować potrzebę dookreślenia zasad jurysdykcji bez względu na to, czy ów opuszczony obiekt wysyłało w przestrzeń kosmiczną jedno, czy więcej państw.

W tym kontekście rozważyć należy też w ogóle istnienie podstawowej przesłanki rozpościerania jurysdykcji państwowej, a mianowicie: instytucji rejestracji. Jeżeli istnieje wymóg rejestracji, to już w oparciu o zasadę *a contrario* nie możemy wykluczyć możliwości wykreślenia z rejestru. Instytucja rejestracji w międzynarodowym prawie kosmicznym jest przecież pochodną kolejno instytucji rejestracji w międzynarodowym prawie morza, a następnie w międzynarodowym prawie lotniczym. W tym pierwszym przypadku wyrejestrowanie ma miejsce, gdy statek, okręt zostanie sprzedany, zatonię, nie nadaje się do naprawy (ulega anihilacji). W tym drugim – statek powietrzny podobnie: zmienia właściciela, ulega wypadkowi, następuje jego destrukcja i nie jest możliwa, zgodnie z przepisami danego kraju, naprawa, dalsze użytkowanie. Niestety międzynarodowe prawo kosmiczne, w odróżnieniu od prawa morza czy prawa lotniczego, nie zawiera żadnych postanowień nie tylko regulujących procedurę wykreślenia z rejestru, ale nawet wzmiankujących o takiej możliwości. Pozostaje to tym bardziej zadziwiające w obliczu doświadczeń w zakresie wysyłanych obiektów kosmicznych na orbitę okołoziemską, a często też i dalej. Obiekty kosmiczne ulegały awarii, stawały się niezdatne do naprawy, nie można było ich sprowadzić na Ziemię, wyczerpywały się możliwości ich efektywnego wykorzystania. W konsekwencji obiekty te zaczęły tworzyć „kosmiczne śmieci”. W tego rodzaju przypadkach warto co najmniej rozważyć, z woli podmiotu rejestrującego, możliwość wykreślenia takiego obiektu z rejestru. Być może utrata władztwa nad pojazdem kosmicznym powinna stać się przesłanką do wszczęcia procedury wykreślenia z rejestru, a skuteczność przeprowadzenia tej proce-

dury powinna warunkować dalsze obowiązywanie państwowej jurysdykcji¹⁶.

Wreszcie należy chociażby w kilku słowach, z ostrożności proceduralnej, rozważyć ewentualną nieskuteczność bądź ograniczoną skuteczność rejestracji obiektu wysyłanego w przestrzeń kosmiczną wraz z konsekwencjami tych działań lub zaniechań wobec możliwości rozpościerania państwowej jurysdykcji. Jak wyżej wskazano, instytucja rejestracji obiektu w prawie kosmicznym wywodzi się genealogicznie z instytucji rejestracji występującej w międzynarodowym prawie morza. Procedura ta sprowadza się do określonych zasad: rejestr ma charakter obowiązkowy, rejestracji dokonuje państwo, wpis ma charakter deklaratoryjny – stwierdzający, że dany statek posiada przynależność państwową, ów wpis może zostać dokonany tylko w jednym rejestrze, ma przy tym znaczenie administracyjne i cywilistyczne, zazwyczaj poprzedzony jest certyfikacją – zgodnie z prawem danego państwa – która określa niezbędne, obowiązkowe parametry wymagane dla wpisu do rejestru¹⁷. Nie można przy tym przeoczyć art. IV Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną z 14.01.1975 r., wedle którego każde państwo rejestrujące zobowiązane jest dostarczyć Sekretarzowi Generalnemu ONZ następujące informacje dotyczące rejestrowanego obiektu, takie jak: nazwa państwa lub państw wypuszczających, odpowiedni znak rozpoznawczy lub numer rejestracyjny, data i terytorium lub miejsce wypuszczenia, główne parametry orbity (tj. okres obiegu, kąt nachylenia, apogeum, perigeum) czy informacje dotyczące ogólnego przeznaczenia obiektu. Ze względu na wymienione zasady, wytyczne i przesłanki nie sposób pominąć ewentualności wystąpienia braków formalnych, formy ich skutecznego uzupełnienia czy też nieskuteczności w rejestracji obiektu. Ta ostatnia ewentualność prowadzić przecież może do – delikatnie rzecz ujmując – zawirowań w rozpościeraniu państwowej jurysdykcji.

Przedstawione zasady rozpościerania jurysdykcji karnej w przestrzeni kosmicznej pod wieloma względami nie są idealne, nie stanowią holistycznego rozwiązania problemu, zapewne też w wielu przypadkach – które pojawią się dopiero w przyszłości – nie będą stanowiły jasnego, wyczerpującego, a często nawet zasadnego zespołu norm rozgraniczającego kolizję państwowych jurysdykcji. Niemniej są to obecnie możliwie spójne rozwiązania w kontekście norm prawa międzynarodowego publicznego i przy – co wyraźnie należy podkreślić – braku stosownych jak na razie unormowań ustawowych w naszym państwie¹⁸.

¹⁶ S.M. Grochalski, *Rejestracja obiektów kosmicznych obowiązkiem państw. Wykreślenie z rejestru prawem państw*, tekst zgłoszony do publikacji w ramach VIII Międzynarodowej Konferencji Prawa Lotniczego i Kosmicznego oraz Technologii nt. „Międzynarodowe Prawo Lotnicze i Kosmiczne – wyzwania i zagrożenia”, 21–22.04.2022 r., Rzeszów.

¹⁷ S. Matysik, *Podręcznik prawa morskiego*, Warszawa 1959, s. 77 oraz 80–83.

¹⁸ Projekt ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych

ABSTRACT

dr hab. Stefan Marek Grochalski, professor of the University of Opole

Professor of the University of Opole, head of the Department of International and European Law at the Faculty of Law and Administration of the University of Opole.

dr Paweł Jakub Szewczyk, advocate

Advocate, member of the Opole Bar Association, assistant professor at the Department of International and European Law at the Faculty of Law and Administration of the University of Opole.

Criminal jurisdiction in outer space. Outline of the problem

The article concerns the issue of establishing criminal jurisdiction in the event of an incident on board of an international space station, which is most often a multi-subject set of connected modules forming a shared space where astronauts – representatives of humanity and citizens of different countries – may dwell. The article argues that the institution of registration of a space object would facilitate answering the question about the possible criminal jurisdiction.

Keywords: *outer space, international space object, registration, criminal jurisdiction, treaties, international space law*

prof. UO, dr hab. Stefan Marek Grochalski

ORCID: 0000-0003-4812-7441

Kierownik Katedry Prawa Międzynarodowego i Europejskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego.

dr Paweł Jakub Szewczyk

ORCID: 0000-0003-2127-4003

Adwokat, członek Izby Adwokackiej w Opolu, adiunkt w Katedrze Prawa Międzynarodowego i Europejskiego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego.

z 10.07.2017 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs/2/12300856/12449052/12449053/dokument300886.pdf> (dostęp: 1.12.2022 r.).

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

- von der Dunk Frans G.**, *The Legal Framework for Space Projects in Europe: Aspects of Applicable Law and Dispute Resolution*, „Space, Cyber, and Telecommunications Law Program Faculty Publications” 2011/64
- Goldman Nathan C.**, *American Space Law. International and Domestic*, „Iowa State University Press” 1988
- Górbiej Andrzej**, *Międzynarodowe prawo kosmiczne*, Warszawa 1985
- Grochalski Stefan Marek**, *Działania organizacji międzynarodowych w przestrzeni kosmicznej* (w:) *Odpowiedzialność międzynarodowa jako element międzynarodowego porządku prawnego*, red. A. Kozłowski, B. Mielnik, Wrocław 2009
- Grochalski Stefan Marek**, *Rejestracja obiektów kosmicznych obowiązkiem państw. Wykreślenie z rejestru prawem państw*, tekst zgłoszony do publikacji w ramach VIII Międzynarodowej Konferencji Prawa Lotniczego i Kosmicznego oraz Technologii nt. „Międzynarodowe Prawo Lotnicze i Kosmiczne – wyzwania i zagrożenia”, 21–22.04.2022 r., Rzeszów
- Grochalski Stefan Marek, Szewczyk Paweł Jakub**, *Bezpieczna przestrzeń kosmiczna eliminująca potencjalny problem globalny. Wymiar prawno-międzynarodowy* (w:) *Bezpieczeństwo w międzynarodowym i krajowym prawie lotniczym i kosmicznym*, red. E. Dynia, S. Kubas, Rzeszów 2019
- Hermida Julian**, *Crimes in Space: A Legal and Criminological Approach to Criminal Acts in Outer Space*, „International Institute of Space Law” 2005/2
- Kopeć Rafał**, *Militaryzacja przestrzeni kosmicznej w ujęciu bezpieczeństwa międzynarodowego*, Kraków 2022
- Kuźniar Dagmara**, *Ochrona środowiska przestrzeni kosmicznej i ciał niebieskich. Studium prawnomiędzynarodowe*, Rzeszów 2019
- Łukaszuk Leonard**, *Międzynarodowe prawo kosmiczne – geneza i etapy rozwoju. Wybrane zagadnienia* (w:) *Międzynarodowe prawo lotnicze, kosmiczne i technologie*, red. E. Dynia, D. Kuźniar-Kwiatkiewicz, Rzeszów 2016
- Łukaszuk Leonard**, *Prawo własności intelektualnej, jego relacje z prawem kosmicznym i główne problemy stosowania* (w:) *Kosmos w prawie i polityce, prawo i polityka w kosmosie*, red. K. Myszona-Kostrzewa, Warszawa 2017
- Matysik Stanisław**, *Podręcznik prawa morskiego*, Warszawa 1959

Pietkiewicz Michał, *Jurysdykcja karna na międzynarodowej stacji kosmicznej*, „Doctrina. Studia Społeczno-Polityczne” 2017/14

Polkowska Małgorzata, *Prawo kosmiczne w obliczu nowych problemów współczesności*, Warszawa 2011

Tekst Traktatu, Układ Antarktyczny. Wybór dokumentów z wprowadzeniem, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Departament Prawno-Traktatowy, Warszawa 2017